

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

การวิเคราะห์และสรุปแนวความคิดของพระพุทธศาสนาในส่วนที่เป็นความคิดทางปรัชญาสังคม และการเปรียบเทียบแนวความคิดทางปรัชญาสังคมของพุทธศาสนากับความคิดทางปรัชญาสังคมแบบเสรีนิยมและสังคมนิยมตามรายละเอียดข้างต้นได้แสดงให้เห็นแล้วว่าเป็นการเหมาะสมที่จะสรุปว่าปรัชญาสังคมของพุทธศาสนาไม่ใช่ทั้งเสรีนิยมและสังคมนิยม ทั้งนี้เพราะแม้ว่าในบางส่วนอาจเหมือนกับเสรีนิยม แต่ก็มีอีกบางส่วนที่แตกต่างจากเสรีนิยม และต่อระบบความคิดแบบสังคมนิยมก็โดยนัยเดียวกัน อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาในส่วนที่เหมือนกันก็ไม่ได้หมายความว่าเหมือนโดยสิ้นเชิงทั้งนี้เพราะการมีเหตุผลพื้นฐานในละเอียดบางอย่างที่แตกต่างกัน ดังนั้น ถ้าจะสรุปโดยลักษณะที่เหมือนกันนี้ก็อาจสรุปได้ว่าเป็นเสรีนิยม หรือสังคมนิยม แต่เป็น "เสรีนิยม (ประชาธิปไตย) แบบพุทธศาสนา" หรือเป็น "สังคมนิยมแบบพุทธศาสนา" ระบบความคิดทั้งสองนี้แม้จะแตกต่างกันโดยชื่อ แต่ภายใต้ระบบความคิดทางปรัชญาสังคมของพุทธศาสนาแล้วคือแนวความคิดเดียวของพุทธศาสนา

ตามนัยข้อสรุปข้างต้นนำไปสู่แนวทางที่เป็นข้อเสนอแนะในการมองความคิดส่วนหนึ่งของพุทธศาสนา คือ ลักษณะ 2 ประการต่อการประยุกต์ความคิดของพุทธศาสนาไว้ในสังคมตามความเป็นไปได้ และตามสถานการณ์แท้จริงที่ปรากฏ คือ

(1) ลักษณะแห่งความเป็นไปได้ตามแนวความคิดของพุทธศาสนา ลักษณะส่วนนี้ได้มาจากการที่เมื่อวิเคราะห์ความคิดทางด้านนี้ของพุทธศาสนาแล้วปรากฏว่า แม้ความคิดส่วนนี้ของพุทธศาสนาจะกระจัดกระจายอยู่ แต่เมื่อรวบรวมเข้ามาแล้วทำให้เห็นเป็นระบบแนวความคิดของพุทธศาสนาเอง สิ่งที่ได้นี้ไม่ว่าเพราะพุทธศาสนามีแนวโน้มที่จะเสนอความคิดเรื่องนี้อยู่แล้ว หรือเพราะเป็นการตอบปัญหาต่าง ๆ ของสถานการณ์ได้อย่างเป็นระบบโดยสัมพันธ์ภาพอันเดียวของความคิดของพุทธศาสนาก็ตามก็คือ สิ่งที่ปรากฏออกมาเป็นระบบความคิดทางปรัชญาสังคมของพุทธศาสนา ข้อสรุปนี้เห็นได้จากการเปรียบเทียบที่ได้ชี้ให้เห็นว่า ปรัชญา

สังคมของพุทธศาสนาไม่ใช่เป็นเสรีนิยม หรือสังคมนิยมอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่คือแนวความคิดที่เป็นลักษณะของพุทธศาสนาเอง ดังนั้น เมื่อมีแนวความคิดที่เป็นของพุทธศาสนาเองก็เป็นไปได้ที่จะมีรูปแบบทางสังคมที่สะท้อนออกมาจากแนวความคิดทางปรัชญาสังคมของพุทธศาสนาที่ตรงตัว และเป็นรูปแบบของสังคมพุทธศาสนาเอง

(2) ลักษณะแห่งปรากฏการณ์ที่แท้จริงของความคิดของพุทธศาสนา ลักษณะส่วนนี้ได้มาจากการที่ความคิดของพุทธศาสนานั้น ไม่ใช่มีเพียงเฉพาะความคิดที่เป็นปรัชญาสังคมอย่างเดียว แต่คือระบบความคิดทั้งหมดที่อยู่ภายใต้ชื่อของ "พุทธศาสนา" การที่พุทธศาสนาแผ่ขยายออกไปในที่ต่าง ๆ ที่มีรูปแบบทางสังคมที่แตกต่างกัน หรือการที่มีแนวความคิดระบบต่างที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาของพุทธศาสนาที่มีแนวความคิดบางอย่างที่แตกต่างออกไปทำให้พุทธศาสนาต้อง "ยืดหยุ่น" ตัวเองเพื่อให้ร่วมกับระบบความคิดนั้นได้ ความหมายของการยืดหยุ่นตัวของพุทธศาสนาในที่นี้ไม่ได้หมายความว่า การแปลความหมายของพุทธศาสนาให้เข้ากับความคิดนั้น ๆ แต่คือการปรับปรุงความคิดนั้น ๆ ให้มีระบบที่เหมาะสมและสอดคล้องกับความคิดดั้งเดิมของพุทธศาสนา ประเด็นนี้มีความแตกต่างจากการนำเสนอความคิดของพุทธศาสนาที่มีอยู่แล้วเพื่อชี้ให้เห็นว่าสอดคล้องกับสิ่งที่ระบบความรู้ในปัจจุบันยอมรับอย่างไร วิธีการยืดหยุ่นตัวเองตามนัยข้างต้นนี้เองที่เกิดปรากฏการณ์ของการผสมผสานความคิดของระบบต่างเข้ากับหลักของพุทธศาสนา อย่างไรก็ตาม นัยของลักษณะนี้คงไม่หมายถึงการยืดหยุ่นความคิดของพุทธศาสนาจนกระทั่งเป็นการทำลายพื้นฐานความคิดที่แท้จริงของพุทธศาสนาไป

ตามลักษณะแนวทางทั้ง 2 ประการข้างต้นแม้จะมีความเป็นไปได้เหมือนกัน แต่ลักษณะในส่วนที่ (2) เป็นลักษณะที่เหมาะสมกับระบบความคิดของพุทธศาสนามากกว่า ทั้งนี้เพราะลักษณะแรกเป็นพื้นฐานที่นำไปสู่ความขัดแย้งต่อระบบความคิดอื่นที่มีทัศนคติแตกต่างกัน และเพราะดังที่กล่าวแล้วว่าความคิดของพุทธศาสนาไม่ใช่มีเฉพาะที่เป็นส่วนของปรัชญาสังคมเพียงอย่างเดียว พุทธศาสนาจึงไม่ควรใช้ลักษณะความเป็นไปได้นี้ให้เป็นอุปสรรคขัดขวางตัวเอง แต่ถึงกระนั้นก็ตาม ลักษณะตาม (1) ได้แสดงให้เห็นว่า ภายใต้สถานการณ์ที่เหมาะสมก็ยังคงมีความเป็นไปได้ที่จะมีระบบสังคมภายใต้หลักการของความคิดของพุทธศาสนาเองเช่นกัน

ทั้งหมดนี้คือ "ผล" ที่สรุปได้จากการวิเคราะห์แนวความคิดด้านนี้ของพุทธศาสนา จากหลักคำสอนแม่บทของพุทธศาสนา และคือสิ่งที่จะนำไป "พิจารณา" ถึงการมีอิทธิพลของ ความคิดของพุทธศาสนาต่อสังคมต่าง ๆ ไม่ว่าจะตามลักษณะใดที่แท้จริงของ 2 ลักษณะข้างต้น แนวความคิดข้างต้นนี้เอง คือสิ่งที่จะยืนยันได้อย่างเหมาะสมว่า พุทธศาสนามีอิทธิพลต่อสังคม นั้น ๆ อย่างแท้จริงหรือไม่

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย